

vaeltava totuudenetsijä

1800-luvun lopun nouseva suomalainen sivistyneistö tutkiskeli kriittisesti kirkollista kristillisyyttä. Ulkomaan matkoilla heillä oli mahdollisuus tutustua länsimaisen esoteerisuuden virtauksiin ja lukea alan kirjoja. Oli varsin luonnollista, että myös monet Suomen taiteen kultakauden kuvataiteilijat, kirjailijat ja säveltäjät törmäsivät tähän, osa heistä varmasti vain ohimennen ja osa haki henkilökohtaista kokemusta ja ymmärrystä. Yksi heistä oli Suomen kansallistaiteilijaksi nimetty **Akseli Gallen-Kallela**.

Teksti **Maarit Heinonen**
Kuvat **Akseli Gallen-Kallelan valokuvakokoelma, Maria Vasenkari**

Muotokuva Axel Gallénista on otettu 1902 Porissa Ida Berglundin valokuvaamossa.

Taiteen ja uskonnon tutkija **Nina Kokkinen** on kymmenen vuoden ajan etsinyt esoteerisuuden ilmentymiä suomalaisten taidemaalareiden Akseli Gallen-Kallelan (1865–1931), **Hugo Simbergin** (1873–1917) ja **Pekka Halosen** (1865–1933) teoksista. Nina kuuluu Uuden etsijät -hankkeen Helsingin, Turun ja Tampereen yliopistoissa työskentelevään kymmenen tutkijan ryhmään. Hankkeessa tarkastellaan esoteerisuuden merkityksiä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen taiteen ja kulttuurin alan vaikuttajiin keskittyen.

”Esoteerisuudella on ollut kauaskantoisemmat ja monisyisemmät seuraukset suomalaisen taiteen, politiikan ja kulttuurin kentällä kuin on haluttu myöntää ja nähdä. Haluamme nostaa keskusteluun vaiettuja ja hankalaksi koettuja ilmiöitä. Näitä ovat muun muassa sivistyneistön kytkökset vapaamuurariuteen ja teosofiiaan. He kertovat kirjoissaan ja teoksissaan mystisistä kokemuksista, kohtaamisista vainajien kanssa ja pyrkimyksistään kehittää henkisiä yliaisteja”, Nina kuvaa rohkeaa tutkimusteemaa.

Keskustelun herättämiseksi tutkimusryhmä järjestää avoimia seminaareja ja aihepiirejä käsitteleviä näyttelyitä sekä kirjoittaa yleistajuisia tietokirjoja. Hankkeessa kirjoitetaan modernin Suomen kulttuurihistoriaa uudelleen. Ryhmä ei leimaa esoteerisuudesta kiinnostuneita moraalittomiksi, mielenvikaisiksi tai vähäpätöiseksi.

Väitöstutkimuksensa alkuvuosina Nina kohtasi kummastusta esitellessään tutkimustaan tiedeseminaareissa. Sittemmin esoteerisuus tutkimusaiheena on tullut kiinnostavaksi meillä ja muualla taidehistorian lisäksi uskontotieteen, kirjallisuustieteen ja historian tutkimuksen piirissä.

Tuonelan kuvaaja

Nina on tutkinut, mistä 1900-luvun taitteen pyhässä taiteessa, kuten kirkkojen alttaritauluissa ja muiden uskonnollisten tilojen taiteessa, esiintyvät oudot hahmot ja aiheet kumpuavat.

Nina antaa esimerkin yhdestä tutkimuskohteestaan: Juséliuksen mausoleumi Porin Käppärän hautausmaalla. Tästä liikemies **F. A. Juséliuksen** 11-vuotiaana kuolleen tyttären **Sigridin** hautamuistomerkiksi rakennuttamasta, uusgotiikkaa edustavasta mausoleumista tuli merkittävä julkinen taideteos heti sen valmistuttua vuonna 1903. Sen freskojen on nähty edustavan eräänlaista huippua myös Akselin tuotannossa. Nykyiset freskot eivät ole alkuperäisiä. Akselin poika taidemaalari **Jorma Gallen-Kallela** (1898–1939) maalasi ne uudelleen vuonna 1931 tapahtuneen tulipalon jälkeen viimeisenä työnään ennen kuin kuoli rintamalla talvisodan alussa.

Akselin suunnittelemissa freskoista löytyy aiheita ja symboliikkaa, jotka kietoutuvat esoteerisuuteen.

”Kun tutkin arkistossa freskojen luonnoksia, huomasin että niissä esiintyy kaapuun pukeutunut hahmo, jota ei valmiin mausoleumin seiniltä enää löydy. Kutsun hahmoa totuudenetsijäksi ja uskon, että se on vain Akselin mausoleumimaalauksien tulkitsemiseen.”

Nina ryhtyi kulkemaan hahmon jäljissä etsien ymmärrystä. Hän etsi vihjeitä muista Akselin töistä ja luonnoksista, hänen kirjoittamistaan kirjeistä ja muistiinpanoista sekä Akselin elämästä ja sosiaalisista verkostoista. ”Hahmo muuntuu ja saa erilaisia muotoja, naamioita. Kaapuun pukeutunut totuudenetsijä on Tuonelan joella -freskossa vaihtunut taiteilijan omakuvaksi. Teoksessa kuvatun Akselin kädessä on vapaamuurarien symboleihin kuuluva muurauslasta.”

Mausoleumimaalauksissa kiteytyy Akselin kiinnostus esoteerisuuteen kietoutuvaan totuudenetsintään. Mausoleumista löytyy muun muassa vapaamuurarien symboliikkaa. Akselista tuli vapaamuurari vuonna 1923, mutta huhuille F. A. Juséliuksen muurariudesta ei toistaiseksi ole löytynyt vahvistusta. Kryptan seiniä koristaa kuusi symbolia, jotka löytyvät myös vapaamuurarien kuvastosta. Marmorikaitteessa on kohokuvio, joka muistuttaa vapaamuurarien harppi ja suorakulma-tunnusta. Sisäoven yläpuolella ovat kirjaimet IHS. Kristillisyydessä ne ovat lyhenne kreikankielisistä sanoista *Iesus Hominum Salvator* (Jeesus, ihmisten vapauttaja), mutta vapaamuurarien symboliikassa niillä on viitattu egyptiläisiin Isis-, Horus- ja Seth-jumaliin.

Henkiyhetyksiä

Nina kuvaa, kuinka Akseli uskoi voivansa lukea luontoon piilotettua salattua viisautta sen pienimmistäkin yksityiskohdista. Luonto tarjosi hänelle vastauksia perimmäisiin kysymyksiin. Akseli koki luonnon haltioiden ja muiden luonnonhenkien kansoittamana salaperäisenä maisemana.

”Tähän luonnon syvempään havainnointiin Akseli uskoi tarvitsevansa kuudenta aistiaan ja sielun sisäisiä silmiään. Tällaisten ylivertaisten, henkisempien aistien kehittämisen mahdollisuuteen uskottiin 1900-luvun taitteen esoteerisuudessa yleisesti.”

Akselin kirjahyllyssä onkin Teosofisen seuran perustajajäsenen venäläisen **Helena Petrovna Blavatskyn** (1831–1891) kirja *Teosofian avain*. ”Kirjasta löytyy merkintä kohdasta, jossa totuudenetsijää kehoitetaan tutkimaan luonnon peitettyjä salaisuuksia kaikilta mahdollisilta puolilta ja erittäinkin ihmisessä piileviä psyykkisiä ja henkisiä voimia.”

Akselin tiedetään osallistuneen vuonna 1893 Kuopiossa kirjailija **Minna Cant-hin** (1844–1897) salongissa istuntoihin, joissa taiteen ja kirjallisuuden alan vaikuttajat kokeilivat henkiyhetyksiä. Akseli vietti sinä vuonna useamman kuukauden Kuopion lähellä Vehmersalmen kaskimetsissä maalaten Sammon taonta -teosta. Minna kuvasi Akselia innokkaaksi spritistiksi ja hänen tiedetään saaneen henkimaailmasta viestejä. (Marjut Hjelt on kuvannut näitä viestejä *Henkinen kehitys* -lehdessä 1/2016.)

Akselin lähipiirissä oli myös muita sisäisiä silmiään käyttäviä ihmisiä. Akselin äiti **Mathilda Wahlroos** (1832–1922) tiedettiin etsijäksi, joka irtautui valtionkirkosta, kiinnostui spiritismistä, mesmerismistä ja teosofiasta. Akselin vaimo pianisti **Mary Slöör** (1868–1947) kuvaa ennenuniaan kirjeissään äidille.

Akseli kertoo etsineensä vastauksia kuolemasta ja tuonpuoleisesta:

Uteliaisuus on johtanut minua niin kuin useimpia muitakin koettamaan saada tietoja ja jonkinlaista vakaumusta siitä mitä on kuoleman tuolla puolen. Nuorukaisena luin koko paljon mitä ruotsiksi oli käännettynä Svedenborgia ja sen jälkeen kahlailin teosofian sumuisilla soilla, mutta madame Blavatsky paljastui minulle hyvissä ajoin. Kirkkomme opetuksista olen myös selvillä, mutta mitään tietä en ole päässyt niinkään pitkälle että olisin voinut rakentaa päteväksi hyväksymääni mieskohtaista vakaumusta näistä asioista. (Akseli Gallen-Kallela, 1924)

Ninalle tämä tunnustus selittää yhtäältä Akselin mausoleumimaalauksiin piilotamia elämän ja kuoleman salaisuuksia. Toisaalta se kuvaa taiteilijaa itseään:

”Akseli kuvaa itseään eräänlaisena totuudenetsijänä vaeltamiseen liittyvin termein: hän kahlaillee soilla ja kulkee erilaisia henkisyyden teitä vastauksia etsiessään. Osa niistä on johtanut hänet 1900-luvun taitteen esoteerisuuden ytimeen lukemaan ajan suosiman ruotsalaismystikon **Emanuel Swedenborgin** sekä teosofi madame Blavatskyn teoksia. Akseli haluaa kuitenkin tehdä eroa näihin, korostaa halua ajatella ja tulkita itse. Minun oma vakaumukseni on, että ih-

misen henki, se osa siitä, minkä luulemme olevamme eläinkuntaa korkeammalla, ei koskaan voi kuolla. Vaan onko se henki elävä tietoisena jälleen, on asia, josta minulla ei ole mielipidettä, ei luuloa, ei tietoa. Se vähä, minkä tunnemme luonnon laista, näyttää järkkymättömältä. Mutta jos on olemassa taso, jolla ruumiiton sielu, mikä jollekin taivaankappaleelle syntyneenä eli uudestaan vaeltaneena, voisi ehtimiseen jatkaa, - niin täytyy senkin olemisen olla järkähtämättömän lain alainen. Oletakaamme, että olisi näin, mutta miksi väittää varmaksi asiaa, josta emme tiedä mitään – ja niin on paras. (Isän muistiinpanoista siteerannut Kirsi Gallen-Kallela, 1967)

Juséliuksen mausoleumin Tuonelan joella -freskoon Akseli maalasi mukaan omakuvan, jonka kehonkieli suhteessa teoksen muihin, perinteistä kirkkouskoa kuvastaviin ihmisiin viestii Ninan mukaan siitä, että hänellä on hallussaan korkeampaa henkistä viisautta. Näin hän ei kuolemankaan edessä hätkähdä, vaan jatkaa matkaan-sa kenties uudemman tiedon toivossa.

Nina näkee, että nykyajassa on vastaavanlaista etsijyyttä, mitä oli Akseli Gallen-Kallelan aikaan. ”Etsitään, vaelletaan, kokeillaan henkisyyden eri vaihtoehtoja.” Henkisyyden markkinoilla suunnistaessamme voimmekin harjoittaa Akselin tapaan kriittisyyttä ja omaa ajattelua. Ja samalla ymmärtää, että etsijyys on aivan luonnollista ajattelevan ihmisen toimintaa – sitä se on ollut myös yli sata vuotta sitten.

Lähteitä:

- Kirsti Gallen-Kallela:** Isäni Akseli Gallen-Kallela. II osa: Elämää isän mukana. WSOY, 1967.
- Marjut Hjelt:** Minna Canth aikalaisineen henkimaailman lumoissa. *Henkinen kehitys* 1/2016.
- Tea Holm:** Spiritualismin muotoutuminen Suomessa: Aatehistoriallinen tutkimus. Books in Demand, 2017.
- Juséliuksen Mausoleumi https://www.youtube.com/watch?v=IGvA_nHDY2o
- Uuden etsijät -hanke <https://uudenetsijat.com>
- Tuija Wahlroos (toim.):** Elämän harjulla: Akseli Gallen-Kallelan Jusélius-mausoleumin freskot. Espoo: Gallen-Kallelan museo, 2015.

Espoon Tarvaspään Akseli Gallen-Kallelan Museon tulevan kesän näyttely on nimetty *Sielun silmäksi*. Näyttely rakentuu selvänäköisyyden ympärille tutkien 1800- ja 1900-lukujen vaihteen taiteilijoiden pohdintoja siitä, miten aisteja voidaan kehittää sellaisiksi, että niiden avulla voi havainnoida myös näkyvän tuolle puolen jäävää todellisuutta. Näyttelyn taiteilijoita ovat muun muassa **Akseli Gallen-Kallela, Pekka Halonen, Hugo Simberg, Beda Stjernschantz ja Ellen Thesleff**. Näyttelyn on kuratoinut **Nina Kokkinen**. Syyskuusta lähtien *Sielun silmä* -näyttelyyn voi tutustua Vaasassa, Tikanojan taidekodissa.

Ninan väitöstutkimukseen perustuva tietokirja *Totuudenetsijät*. Esoteerinen henkisyys Akseli Gallen-Kallelan, Pekka Halosen ja Hugo Simbergin taiteessa ilmestyy huhtikuussa Vastapainon julkaisemana.

Akseli apulaisineen maalaamassa Kevät-freskoa Juselius-mausoleumissa Porissa. Työt sijoittuivat vuosiin 1901–1903. Kuvaajaa ei ole tiedossa. Akseli maalasi ateljeissaan freskoista pienoismaalaukset, jotka suurennettiin seinään maalattaessa.

Jälkikirjoitus

Haastattelin Ninaa keskellä työviikkoa turkulaisessa kahvilassa. Keskustelu oli niin inspiroiva, että harmittelin, ettei ole mahdollisuutta siltä istumalta aloittaa jutun kirjoittamista. Sen sijaan tyydyin kurkkaamaan Ninan vinkistä Tarvaspään Akseli Gallén-Kallelan Museon kuva-arkistoa sillä silmällä, mitä sieltä voisi löytyä jutun kuvitukseen. En ehtinyt kuin pienen hetken selailla kuvia, kun kohdalle osui Ruoveden kirkon kuvien sekaan sijoitettu kirkon sisäkuva, mikä näytti todella tutulta. Ensimmäinen epäilin näenkö harhoja, mutta kyllä se kuva oli nykyisen kotipaikkakuntani keskiaikaisesta kirkosta eikä Ruoveden kirkosta. Kun selvisin alkuäälistyksestä, siirryin ilon ja kiitollisuuden tunteisiin. Koin, että kahvilakeskustelu aktivoi ja että minua johdateltiin, aivan yllättävälle ja hullun hauskalle löytöretkelle, jonka tuloksena syntyy lehtijutun lisäksi jotain muutaakin – henkilökohtaista oivallusta ja kokemusta.

Olen ollut kolmena kesänä nykyisen kotikirkkoni tiekirkko-oppaana ja miettinyt, myös vierailijoille ja muille oppaille ääneen sanoen, miltä mahtoi näyttää kirkon seinillä vuosisatoja roikkuneet hautajaisvaakunat silloin, kun niissä oli vielä 1600-luvun sotilasaatelien miekkoja, kypäriä ja kannuksia eli ratsastajan saappaiden kantapäihin kiinnitettäviä metallihaarukoita. Aikana ennen kuin ne siirrettiin kirkkokuoneeseen sopimattomina pois Kansallismuseoon.

Ja tässä Akselin kuva-albumin kuvassa ne näkyvät! Kuvassa näkyy myös vanhoja seinään kiinnitettyjä lampetteja, siis vanhoja kynttilöiden pitimiä, ennen kuin nekin poistettiin, kun kirkkoon saatiin sähköt 1930-luvun alussa. Kuvassa ei näy 1400-luvulla seiniin maalattuja kalkkimaalauksia, vaan ne olivat kuvan ottoaikaan yhä valkoisen kalkkimaalin peitossa ja ne paljastettiin uudelleen 1900-luvun ensimmäisinä vuosina.

Galle-suvun hautajaisvaakunat ja pienemmät esi-isien vaakunat koristavat yhä kotikirkkoni seiniä. Isossa hautajaisvaakunassa näkyy sininen sappi säikeineen.
Kuva: **Maarit Heinonen**

Mietin miksi kuva kotikirkostani on Akselin kuva-albumissa. Museolla ei ole tietoa sen kuvaajasta eikä kuvanoton ajankohdasta. Seuraavan lauantai-illan vietin kahlaten läpi koko kuva-arkiston ja kuinka ollakaan sieltä löytyi muutamasta muusta kuvasta vastausta tähän kysymykseeni.

Akseli oli kiinnostunut sukututkimuksesta, jota hänen velipuolensa poika taideemaalari ja graafikko **Arthur Harald Gallén (1880–1931)** teki. Arthur etsi todisteita siitä, että heidän sukunsa olisivat ruotsalaisen **Galle-sotilassuvun** jälkeläisiä. Myöhemmin selvitettiin, että Gallénit ovat suomalaista talonpoikaissukua. Akseli alkoi kuitenkin ilmeisesti huumorimielessä käyttää tunnuksenaan Galle-suvun vaakunassa olevaa sinistä sappikuvaa, josta lähtee sinisiä ja kultaisia säikeitä. Näitä säikeitä on yhteensä 13 eli niin monta kuin joku kiivas ja sapekas Galle oli lahjoituksia tehnyt kirkolle synneistään sovitukseksi.

Katsoin uudestaan löytämäni valokuvaa ja ymmärsin nyt sen, että kuvattavana ei ollut kirkon interiööri vaan nimenomaan tuon Galle-suvun hautajaisvaakunaryhmä. Kotikirkkooni on lattian alle haudattu Skoonen sodan Lundin taistelussa 4. joulukuuta 1676 Ruotsin kuninkaan **Kaarle XI:n (1655–1697)** sotajoukoissa kuolleet kenraaliluutnantti **Johan Galle i Finland (1614–1676)** ja hänen poikansa **Claes Galle**. Näitä Galle-suvun hautajaisvaakunoita olen esitellyt jokaiselle tiekirkossa vierailleelle ja nyt minulle selvisi vaakunan keskellä oleva kummallinen soikio, josta lähtee säikeitä.

On mahdottoman hauskaa ajatella, kuinka kotikirkossani on vierailtu myös sukututkimuksen merkeissä 1800-luvun lopulla, oli se vierailija itse Akseli tai hänen veljenpoikansa. Joka tapauksessa Akseli on hautajaisvaakunoista otettua valokuvaa tarkkaan tutkinut ja se on toiminut hänen inspiraationsa lähteenä.

Tiekirkko-opastus on ollut todella mieluisa vapaaehtoistyö, missä olen saanut oppia keskiaikaisen kirkon vaiherikkaa historiaa ja myös päässyt tunnustelemaan eri aikakausien energiaa. Tässä menneisyyteen eläytymisessä on ollut omalta osaltaan avittamassa keskiaikaa harrastavan naapurinrouvan ompelema keskiaika-asut. Ja nyt löysin tästä Aleksin valokuvasta lisää mielenkiintoista ja uutta esittelymateriaalia tulevien kesien tiekirkko-opastuksiini.

Tämä kahvilakeskustelusta alkanut hullun hauska löytöretki on minulle itselleni myös huikea todiste siitä, kun ihmettelee ja kyselee, saa jossain vaiheessa, tässä tapauksessa muutaman vuoden viipeellä, vastauksia. Ja kun nämä vastaukset putkahtavat etsimättä, yllättäen, voi kokea sen johdatuksena. Tällaisina ymmärryksen hetkinä tuntuu tavoittaneensa siivun elämän onnesta. Iloitsen myös siitä, että saan nyt antaa Tarvaspään museoon lisätietoja tästä kuvasta, ja näin pieneltä osalta auttaa museon väkeä taas vähän eteenpäin Akselin laajan aineiston ymmärtämisessä.

Ja kesän retkikohteeni ovat jo selvillä: Porin Käppärän hautausmaa ja Espoon Tarvaspää.